

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Kungliga Akademien i Åbo och den ortografiska standardiseringen – var Åbo kulturellt isolerat?

Stendahl, Anders

Published in:
Folkmålsstudier

Published: 22/08/2022

Document Version
Final published version

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Stendahl, A. (2022). Kungliga Akademien i Åbo och den ortografiska standardiseringen – var Åbo kulturellt isolerat? *Folkmålsstudier*, 60, 145-173.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Stendahl, Anders 2022: Kungliga Akademien i Åbo och den ortografiska standardiseringen – var Åbo kulturellt isolerat? *Folkmålsstudier*, nr 60. S. 145–173. Doi: <https://doi.org/10.55293/fms.120815>

Anders Stendahl

KUNGLIGA AKADEMIEN I ÅBO OCH DEN ORTOGRAFISKA STANDARDISERINGEN – VAR ÅBO KULTURELLT ISOLERAT?

The Royal Academy of Turku and the Orthographic Standardization – Was Turku Culturally Isolated?

In this article, I discuss the development of a standardized Swedish orthography in the Royal Academy of Turku (Swedish: Åbo). The Academy was located in the main city of the eastern part of Sweden, i.e. in Turku in Finland, before it was moved to Helsinki in 1828 during the Russian era. The Swedish orthography was standardized in the 18th century, with the final codification in 1801, and Stockholm acted as the center of the process. The focus of this study is the relation between the orthographic development at the Royal Academy of Turku and the orthographic development in Swedish in general, as this relation is seen as an indicator of the density of the contacts between the intellectual elites in Stockholm and Turku. The perspective of this article forms a contribution to the debates concerning the period in which the Finland-Swedish linguistic features emerged, as their existence has previously been explained by researchers such as Nordenstreng (1902) with reference to Finland being a culturally isolated area during the Swedish era. The material consists of excerpts of 500 words from 44 dissertations, promotional poems and religious texts printed by the university printing house from 1723 to 1828. From these texts, 22 orthographic variables that cover all major orthographic processes during the period are analyzed. The main results are that the texts from the 19th century are written with the standardized orthography of its day, and that the standardization process during the 18th century followed the same pattern in Turku as in Swedish in general. This indicates that the contacts between the intellectual elites in Stockholm and Turku were close in the 18th and early 19th century. However, it does not rule out the possibility that local Finland-Swedish linguistic features emerged at the same time.

1 Inledning

1.1 Bakgrund och forskningsläge

Med språklig standardisering förstås en process där variation på olika språkliga nivåer undanröjs i syfte att skapa enhetliga och funktionella standardspråk (Milroy & Milroy 2012:19). Framväxten av standardspråk hänger samman med framväxten av nationalstater, vilka strävar efter att minimera interna skillnader i syfte att framkalla en gemensam nationell identitet och ett gemensamt nationellt språk (Haugen 1972:244–245).

Boktryckarkonsten och marknadsekonomin hade i Västeuropa under tidigmodern tid skapat förutsättningar för en upphöjning av folkspråken till nationella standardspråk, eftersom de tryckta folkspråken band samman en ny klass av läsare med olika dialekter inom ett rike och fixerade språkens form (Anderson 1993:53–54).

Även om explicita nationalspråksideologier utvecklades först på 1700-talet försökte staterna redan tidigare styra de nya tryckspråken mot en högre grad av enhetlighet (Rutten & Vosters 2021:65, 69). I Sverige uppmärksammades den otillfredsställande ortografiska situationen på 1600-talet och i slutet av seklet stimulerades intresset för att skapa en enhetlig ortografi av det pågående arbetet på en ny psalmbok, bibel och lagrevision (Teleman 2002a:65–68). En statlig stavningskommission tillsattes 1694, vars regler tillämpades i 1695 års psalmbok och 1703 års bibel. Centralmakten tilldelade Bibeln rollen som stavningsmönster, men Bibeln fick p.g.a. sin ålderdomliga ortografi inte den avsedda normerande funktionen, trots att stavningen i början av 1700-talet hade blivit enhetligare. (Santesson 1986:3–5.) Ansvaret för att utveckla en standardiserad ortografi övergick då till i första hand vetenskapliga institutioner, boktryckare, språkvetare och författare. Ett flertal förslag på hur svenskan skulle stavas presenterades av enskilda språkforskare på 1700-talet, men det var Kungliga Vetenskapsakademien, grundad 1739, som fungerade som ”huvudmannen för allt som gällde svenska språkets rykt och ans” tills Svenska Akademien grundades 1786 (Lindroth 1978:597). På Vetenskapsakademiens uppdrag gav Abraham Sahlstedt 1773 ut *Swensk ordbok* (Sahlstedt 1773), som blev normgivande för den period av stabilisering som inträdde under den gustavianska tiden (ibid.:601).

Standardiseringsprocessen fördes i hamn 1801 då Svenska Akademien i eget namn gav ut *Afhandling om Svenska stafsättet*.¹ Normen som etablerades med denna avhandling – 1801 års norm – kom med små modifikationer att gälla till stavningsreformen 1906. Kunskapen om den nya normen spreds under 1800-talet i Svenska Akademiens egna skrifter och i olika stavningsläror, grammatikor, lexikon och ordböcker. Av särskild vikt var Carl Jonas Love Almqvists *Svensk Rättstafnings-Lära* (1829), där 1801 års norm sammanfattades på ett kortfattat och pedagogiskt vis, och *Ordbok Öfver Svenska Språket* (1850–1853) av Anders Fredrik Dalin, den första moderna svenska ordboken. (Teleman 2003:77; Loman 1986:35–36.)

Många aspekter av den svenska ortografins standardisering är utförligt beskrivna. I Teleman (2002a, 2002b, 2003, 2019) behandlas aktörerna, standardiseringsprocessens historiska kontext, de samtida ortografiska

¹ Avhandlingen hade skrivits av Carl Gustaf af Leopold. Som källhänvisning används hädanefter Leopold (1801).

diskussionerna och de enskilda ortografiska särdragens historia. Santesson (1986) undersöker språkvården på den inflytelserike boktryckaren Lars Salvius tryckeri i Stockholm 1742–1773 och ger åtskilliga uppgifter om enskilda ortografiska särdrags historia. Även Wessén (1958) innehåller information om ortografins utveckling. Loman (1986) ägnar ett kapitel åt Leopolds stavningsavhandling medan Sahlstedts språkvetenskapliga produktion diskuteras i Alvin (1914). När det gäller effekterna av de språkvårdande insatserna i det faktiska språkbruket är kunskapsläget emellertid sämre. Det saknas t.ex. kvantitativa undersökningar om den tryckta svenskans standardiseringsnivå i skilda texttyper under nysvensk tid, även om ett vanligt antagande är att det tryckta språket i början av 1800-talet var färdigstandardiserat (Teleman 2002a:64–65; 2002b:35).

1.2 Syfte, avgränsningar och frågeställningar

Ortografen i tryckta finländska texter från den tid standardiseringen pågick är utforskad. Mitt övergripande syfte är därför att undersöka hur ortografen i tryckta svenska texter från Finland förhöll sig till 1700-talets standardiseringsprocess och 1801 års norm. Standardiserades ortografen i finländska texter under den undersökta tidsperioden? Följde utvecklingen i så fall den allmänsvenska utvecklingen eller fortsatte man i Finland att använda ortografiska varianter som hade uttrangerats eller uppfattades som ålderdomliga i västra riksdelen? Varierade standardiseringsgraden med avseende på genre?

I Finland fanns det bara ett tryckeri som, bortsett från pauser i verksamheten under stora och lilla ofreden, kontinuerligt bedrev verksamhet under 1700-talet och tidigt 1800-tal: Kungliga akademiska boktryckeriet i Åbo (Akademitryckeriet). Materialet har därför avgränsats till texter tryckta vid detta tryckeri. Akademitryckeriet grundades 1642 med uppgift att bistå den två år tidigare grundade Kungliga Akademien i Åbo genom att trycka dess dissertationer, orationer, dikter, likpredikningar, programblad m.m. (Laine 2008).² Tack vare denna koppling till akademien hade Akademitryckeriet en central position i Finlands bildningsliv. Tryckeriet

² De två andra tryckerierna i Finland som var verksamma i något skede av 1700-talet var Gezeliska tryckeriet i Åbo och Londicers tryckeri i Vasa. Gezeliska tryckeriet grundades 1668 men flyttade 1710 till Stockholm. Mellan 1726 och 1742 var tryckeriet verksamt både i Stockholm och Åbo innan verksamheten i Åbo drogs in 1742. Londicers tryckeri grundades 1776 men hade avbrott i verksamheten 1793–1795. Därtill fanns ett föga känt tryckeri i Viborg 1798–1800. I början av 1800-talet tillkom i Viborg Cedervallers tryckeri 1815, i Åbo Bibelsällskapets tryckeri 1817 samt i Helsingfors Simelius tryckeri 1819. (Klemming 1871; Gardberg 1957.)

evakuerades till Stockholm 1713 men återupptog sin verksamhet i Åbo i november 1722 i samband med att akademien återinvigdes (Gardberg 1957:1–4). Med undantag för en ett år lång evakuering till Stockholm 1742–1743 (ibid.:15–16) verkade tryckeriet i Åbo fram till 1828, då det efter Åbo brand 1827 flyttade till Helsingfors tillsammans med akademien. Undersökningsperiodens gränsår har därför satts till 1723 och 1828.³

Jag har emellertid även ett annat syfte med undersökningen och det är att se i vilken mån den ortografiska utvecklingen i det finländska materialet kan belysa tätheten i kontakterna mellan Stockholm och Åbo. Standardiseringsprocessens centrum var Stockholm. I Stockholm var Vetenskapsakademien och Svenska Akademien belägna och där fanns även Lars Salvius tryckeri. Kungliga Akademien i Åbo bör i sin tur p.g.a. sin karaktär av lärdomssamfund ha varit den institution i Finland på 1700-talet och tidigt 1800-tal som hade de bästa förutsättningarna och det största intresset av att anpassa sitt språk till den pågående standardiseringen. Ortografin i Akademitryckeriets skrifter kan därför antas spegla hastigheten med vilken språkliga innovationer spreds över havet. Detta är intressant eftersom Rolf Nordenstreng (1902:80–84) i en ofta kommenterad essä hävdar att Finland under den svenska tiden var kulturellt isolerat från (dagens) Sverige. Denna isolation var enligt Nordenstreng så djupgående att avsevärda skillnader mellan svenskan i Sverige och Finland hade hunnit uppstå redan på 1700-talet, dvs. innan riksdelningen 1809:

”[...] varpå beror [tendensen att divergera], eftersom den ej är ett resultat af den politiska skilsmässan? Det finns väl inte mer än en rimlig orsak: den kulturella isoleringen. Denna är den främsta förutsättningen för all språklig divergens, liksom kulturell beröring är det främsta hindret därför.” (Nordenstreng 1902:80–81.)

Orsakerna till Finlands ”ringa intellektuella beröring” med Sverige var enligt Nordenstreng usla kommunikationer, ett underutvecklat finländskt litterärt liv samt det faktum att Finland hade ett eget universitet som utgjorde ”ett litet kulturcentrum för sig” (ibid.:81). Man kan därför låta den ortografiska utvecklingen i materialet utgöra en indikator på styrkan i de intellektuella kontakterna mellan Stockholm och Åbo. Om Åbotexterna inte deltar i standardiseringsprocessen kan detta tolkas som ett tecken på kulturell isolation, eftersom en isolerad miljö mottar färre impulser från språkområdets centrum än en välintegrerad miljö.

³ Akademitryckeriet såldes 1750 till Jacob Merckell och 1785 stod Johan Christoffer Frenckell II som ensam ägare till tryckeriet, vilket därför också är känt under namnet Frenckellska tryckeriet. Eftersom det trots ägarbytena fortsatte att fungera som akademins tryckeri under den undersökta perioden används namnet Akademitryckeriet i denna text.

Artikeln är uppbyggd på följande sätt. I avsnitt 2 beskriver jag kortfattat 1700-talets ortografiska processer och 1801 års norm samt presenterar en modell för hur språkliga innovationer sprids. De ortografiska processerna har legat till grund för valet av analysvariabler, vilka tillsammans med materialet, analysmetoderna och excerperingsprinciperna presenteras i avsnitt 3. I avsnitt 4 redogör jag för resultaten och i avsnitt 5 följer en diskussion.

2 Teori

2.1 1700-talets ortografiska processer och 1801 års norm

Ortografen i början av 1700-talet avvek i många avseenden från 1801 års norm, och därtill förekom en hög grad av ortografisk variation både inom enskilda texter och mellan texter. Under 1700-talets gång standardiserades ortografen successivt genom att ortografiska varianter som uppfattades som föråldrade eller felaktiga utmönstrades ur språket.⁴ I kombinationerna <th> och <dh> som beteckning för /t/ och /d/ föll <h> liksom i ett antal vanliga ord där <h> markerade lång vokal: <uth>, <godh>, <åhr> → <ut>, <god>, <år>. Grafemet <h> ingick även i kombinationen <cht>, vilken utmönstrades: <macht> → <makt>. Lång vokal kunde också markeras genom dubbelteckning av vokalgrafemet eller med <ij> om den långa vokalen var /i/. Detta föll ur bruk: <steen>, <strijd> → <sten>, <strid>. Därtill kunde <ij> beteckna långt /j/ eller användas då <j> ansågs inleda ny stavelse. Även detta bruk upphörde: <nöije>, <tijo> →, <nöje>, <tio>. Graferna <i> och <j> var ursprungligen varianter av samma grafem och <i> användes i vissa kontexter för att beteckna /j/ mellan konsonant och vokal samt finalt. Under 1700-talet tog <j> över dessa funktioner: <biuda>, <ei> → <bjuda>, <ej>. Vidare hade <i> och <j> en användning som affriceringsmarkörer mellan /sk/, /k/, /g/ och <e>, <ä>, <ö>. Denna användning utmönstrades: <skie>, <kiäck>, <giöra> → <ske>, <käck>, <göra>. Slutligen utrangerades initialt <th> och <t> i pronomina ord – <thu>, <tå> → <du>, <då> – samt bruket att stava ett antal vanliga ord utan inskottsvokal: <watn> → <vatten>.

Då Svenska Akademien grundades 1786 hade ovan nämnda ortografiska processer i stora drag fullbordats och skriftspråket var relativt enhetligt bland de tongivande skikten av samhället. Svenska Akademien såg som sin uppgift att i Leopold (1801) dels kodifiera bruket i de fall där det var enhetligt, dels

⁴ I Santesson (1986) och Teleman (2002a; 2002b; 2019) ges utförligare information om processerna.

ge vägledning i de fall där bruket ännu vacklade.⁵ Den svåraste frågan gällde dubbelteckningen av konsonantgrafem för att teckna lång konsonant. Leopolds (1801) förslag var att lång konsonant endast skulle dubbeltecknas mellan två vokaler samt finalt efter kort betonad vokal. Dubbeltecknat konsonantgrafem före och efter annat konsonantgrafem inom samma morfem uttrangerades följaktligen: <luckt>, <tancke> → <lukt>, <tanke>. Genom denna regel ändrades även bruket, som bl.a. rekommenderades i Sahlstedt (1773), att enkelteckna finala konsonantgrafem i funktionsord: <et>, <at> → <ett>, <att>. Regeln gällde därtill oavsett om den långa konsonanten följdes av ett suffix eller en sammansättningsled: <alt>, <tilskjuta> → <allt>, <tillskjuta>. Undantag från regeln utgjorde långt /j/, /m/ och /n/, som enkeltecknades även i 1801 års norm: <maj>, <kam>, <kan>, <känt>. (Loman 1986:21–29.)

Två andra problem diskuterades utförligt i Leopold (1801): distributionen av <e> och <ä> och distributionen av <å> och <o>. Vad <e> och <ä> beträffar komplicerades frågan av att uttalet av /e/ och /ɛ/ varierade samt av att många ord med /ɛ/ av hävd stavades <e>. Leopolds lösning var att lista alla ord som stavades med <e> men där uttalet antingen var /ɛ/ eller varierade (Leopold 1801:138–140). En följd av reformen var att *där* till skillnad från Sahlstedt (1773) nu stavades med <e>: <där> → <der>. Problemet med <o> och <å> hänförde sig till att /o/ av ljudhistoriska skäl stavades både <å> och <o>. Leopolds (1801:115–116) rekommendation var att långt /o/ med några undantag skulle stavas <å> som i <mån> medan kort /o/ med några undantag skulle stavas <o> som i <spott>.

Utöver dessa tre frågor behandlade Leopold även några mindre ortografiska problem. Regeln att ortografiskt markera skillnaden mellan supinum och neutrala perfekt particip befästes (Leopold 1801:149): <sagt> supinum, <sagdt> perfekt particip. En förändring i förhållande till bruket och Sahlstedt (1773) var att /jd/ i Leopold (1801:143) tecknades <jd> och inte <gd>: <frögd > → <fröjd>. Avslutningsvis rekommenderade Leopold (ibid.:144) att <g> endast skulle användas som beteckning för /k/ i kombinationen /kt/ om ordet uppenbart kunde härledas till ett annat ord med /g/, annars skulle /kt/ stavas som det uttalades. En följd av detta var att det relativt vanliga ordet *makt* övergick från <magt>, vilket var uppslagsformen i Sahlstedt (1773), till <makt>.

Sammantaget utgjorde 1801 års norm endast en försiktig ortografisk reform i förhållande till det bruk som hade etablerat sig i slutet av 1700-talet (Loman 1986:24–26). För att få en helhetsbild av normen kan den jämföras med

⁵ I Leopold (1801) diskuterades även stavningen av franska lånord, men den problematiken är inte aktuell här.

nusvenskans ortografi. Följande skillnader föreligger: Några ord med /ɛ/ och /o/ har övergått från stavning med <e> och <o> till <ä> och <å>: <der>, <fogel> → <där>, <fågel>. Stavningen <gt> för /kt/ har i några ord ersatts med <kt>: <jagt> → <jakt>. Formen <dt> för /t/ i neutrum av adjektiviska ord har förenklats till <(t)t>: <måladt>, <rödt> → <målat>, <rött>. Stavningen av /v/ har förenklats, och i nusvensk ortografi stavas /v/ endast <v> och inte därutöver <f>, <fv> eller <hv>: <gaf>, <hufvud>, <hvar> → <gav>, <huvud>, <var>. Avslutningsvis har initialt <q> ersatts med <k> i kombinationen /kv/: <qväll> → <kväll>.

2.2 En modell av hur språkliga innovationer sprids

I Cooper (1979) presenteras en modell av hur språkliga innovationer sprids. I modellen förmedlas en innovation från en part A till en part B genom en social interaktion. Part A fungerar som innovationens källa och har möjlighet att påverka part B (ibid.:41). Part A utgörs i denna undersökning av aktörerna som hade möjlighet att styra den ortografiska utvecklingen, vilka i första hand var centralmakten, de vetenskapliga akademierna och tryckerierna (Santesson 1986:3). Dessa var belägna i Stockholm, även om enskilda språkforskare kunde vara verksamma på annan ort. Innovationerna är här nya ortografiska varianter, t.ex. att ett grafem tillförs ett ord. Ett exempel på detta är när konsonantgrafemen i funktionsorden <et>, <at> m.fl. dubbeltecknades i Leopold (1801). En innovation kan även vara att ett grafem stryks eller byts ut mot ett annat. Exempel på det är när <h> föll i ord som <uth> och <godh> och när <i> i konsonantisk ställning ersattes med <j> i ord som <biuda>. Part B utgörs i sammanhanget av den intellektuella miljön vid akademien i Åbo, av dess lärare och studenter men också av de kyrkligt anställda som begagnade sig av Akademitryckeriets tjänster. Exempel på sociala interaktioner genom vilka innovationerna förmedlades är möten, brev, böcker, tidningar och tidskrifter.

Enligt modellen genomgår innovationen en adoptionsprocess hos mottagaren efter förmedlingen. Part B skall bli medveten om innovationen, evaluera den positivt, få kunskap om dess korrekta användning samt i sista hand introducera den i sitt eget språk (Cooper 1979:29–33). Om hela denna process genomgås kommer de ortografiska innovationerna att synas i B:s språk, vilket i detta sammanhang innebär att de förekommer i undersökningens material. Om innovationerna inte förekommer i materialet kan det tyda på att de inte förmedlats med tillräckligt hög frekvens eller att de inte uppfattats som relevanta att adoptera, vilket i båda fallen kunde tolkas som uttryck för isolering.

3 Material och metod

3.1 Beskrivning av material och excerperingsprinciper

Materialet består av utdrag från 44 texter tryckta vid Akademitryckeriet i Åbo mellan 1723 och 1828.⁶ Undersökningen omspanner elva decennier och varje decennium representeras av fyra texter. Texterna har valts utgående från kriterierna att de skall vara skrivna på svenska, tillräckligt långa för att en helhetsbild av deras ortografi skall kunna erhållas samt representera genrerna vetenskaplig prosa, religiös prosa och poesi. Varje decennium representeras således av en vetenskaplig text, en religiös text och en skönlitterär text. Till detta kommer en fjärde text per decennium, vars genretillhörighet varierar. De vetenskapliga texterna representeras på 1720-talet av en lärobok, på 1730-talet av en essä och från 1740-talet framåt av dissertationer. De religiösa texterna utgörs av antingen betraktelser över avlidna eller predikningar, medan de poetiska texterna med ett undantag är promotionsdikter. Texterna har inte kategoriserats enligt författarnas födelse- eller uppväxtort eller enligt något annat kriterium som kunde fästa dem vid Finland, men författarna härstammar med något undantag från Finland. De flesta texterna har varit tillgängliga i digitaliserad form men några har fotograferats i arkiv.

Varje text representeras av ett utdrag på 500 ord. Som ord har grafem eller grafemföljder som omges av mellanrum räknats, vilket innebär att en särskrivna sammansättning som *siukdoms bördan* räknats som två ord. Om orddelarna förenas av ett bindestreck som i *pendel-slag* har de räknats som led i ett ord. Titelsidor och innehållsförteckningar har uteslutits. Ordräkningen har därför inletts vid huvuddelens begynnelse och fortsatt utan avbrott tills önskad ordmängd erhållits. För ett par kortare texter har titelsidorna räknats med för att 500 ord skulle uppnås. Text i rubriker och fotnoter samt namn och förkortningar på minst tre grafem har medräknats men inte kapitelnamn och titlar som placerats i sidhuvuden, citat på andra språk eller siffror. Namn har räknats in i ordmängden men senare uteslutits ur analysen. Appositioner av typen *socken i Utsjoki socken* har analyserats som delar av namnet.

3.2 Analysvariabler och analysmetod

Texterna analyseras med avseende på 22 ortografiska variabler som representerar 1700-talets ortografiska processer och reformerna i Leopold (1801).

⁶ Materialet i sin helhet presenteras i bilaga 3.

Variablerna presenteras i tabell 1. För variablerna 1–19 gäller att den ena varianten i något skede uttrangerades medan den andra varianten ingick i 1801 års norm. De varianter som uttrangerades står i kolumnen ”beskrivning”. I kolumnerna ”varianter” och ”exempel” står varianterna som uttrangerades till vänster medan 1801 års varianter står till höger. För variablerna 20–22 gäller att varianternas distribution förändrades i Leopold (1801).

Tabell 1. Analysvariablerna.

	BESKRIVNING	VARIANTER	EXEMPEL
v1	icke-initialt <th> och <dh>	<i>th ~ t, dh ~ d</i>	<i>uth ~ ut, godh ~ god</i>
v2	<h> som markör för lång vokal	<i>Vh ~ V</i>	<i>ähra ~ ära</i>
v3	dubbeltecknat vokalfem	<i>VV ~ V</i>	<i>steen ~ sten</i>
v4	<ij>	<i>ij ~ i/j</i>	<i>sij ~ si, nöije ~ nöje</i>
v5	<cht>	<i>cht ~ kt/gt</i>	<i>macht ~ makt, drächt ~ drägt</i>
v6	<i>/<j> efter <sk>	<i>ski/skj ~ sk</i>	<i>skie/skje ~ ske</i>
v7	<i>/<j> efter <k>	<i>ki/kj ~ k</i>	<i>kiäck/kjäck ~ käck</i>
v8	<i>/<j> efter <g>	<i>gi/gj ~ gö</i>	<i>giöra/gjöra ~ göra</i>
v9	initialt <th> och <t>	<i>th/t ~ d</i>	<i>thu/tu ~ du</i>
v10	inskottsvokallösa stavelser	<i>K_n ~ Ken</i>	<i>sockn ~ socken</i>
v11	<i> som konsonantgrafem ⁷	<i>i ~ j</i>	<i>biuda ~ bjuda</i>
v12	<dt> som supinummarkör	<i>dt ~ (t)t</i>	<i>sedt ~ sett</i>
v13	<gd> för /jd/	<i>gd ~ jd</i>	<i>frögd ~ fröjd</i>
v14	dubbelteckn. konsonantgrafem efter kons.grafem	<i>K^xK^yK^y ~ K^xK^y</i>	<i>folck ~ folk</i>
v15	dubbeltecknat <n> ⁸	<i>nn ~ n</i>	<i>änn ~ än</i>
v16	dubbelteckn. konsonantgrafem före kons.grafem	<i>K^xK^xK^y ~ K^xK^y</i>	<i>luckt ~ lukt</i>
v17	enkeltecknat finalt konsonantgrafem	<i>-K ~ -KK</i>	<i>til ~ till</i>
v18	enkelteckn. finalt konsonantgr. före morfemgräns	<i>K+K ~ KK+K</i>	<i>alt ~ allt</i>
v19	enkeltecknat medialt konsonantgrafem	<i>-K- ~ -KK-</i>	<i>dropar ~ droppar</i>
v20	distributionen av <ä> och <e>	<i>ä/e ~ e/ä</i>	<i>där ~ der, mektig ~ mäktig</i>
v21	distributionen av <o> och <å>	<i>o/å ~ å/o</i>	<i>mon ~ mån, spått ~ spott</i>
v22	distributionen av <gt> och <kt> för /kt/	<i>gt ~ kt</i>	<i>pragt ~ prakt⁹</i>

⁷ De olika sätten att använda <i> och <j> vid stavningen av *människa* har inte medtagits i undersökningen.

⁸ Dubbelteckning av <m> i strid med 1801 års norm är mycket ovanlig i materialet och dubbeltecknat <j> förekommer inte alls. Dessa processer ingår därför inte i undersökningen. Jag har även bortsett från de olika sätten att återge långt /k/ i *och* och *dock*.

⁹ Variabeln fångar endast upp ord som stavats <gt> i strid med 1801 års norm, eftersom inga belägg på ord med <kt> där 1801 års norm påbjöd <gt> har påträffats.

Variabel 11 omfattar inte de få belägg på initialt <i> som påträffats i texterna eller användningen av <i> som affriceringsmarkör i v6, v7 eller v8. Således dubbelkategoriseras inte <i> i *kiäck* som ett belägg på både v7 och v11. Variabel 20 och 21 fångar upp alla ord vars distribution av <e> och <ä> respektive <å> och <o> står i strid med 1801 års norm.

Textutdragen analyseras genom att beläggen på analysvariablerna kategoriseras enligt variantens förhållande till 1801 års norm. Om beläggets variant är identisk med varianten i 1801 års norm kategoriseras belägget som ”normenligt”, och om beläggets variant inte är identisk med varianten i 1801 års norm kategoriseras belägget som ”icke-normenligt”. Som utgångspunkt för normenlig stavning har Leopold (1801), Almqvist (1829) och Dalin (1850–1853) fungerat.

Med tanke på det relativt stora antalet variabler och texter är det förenat med svårigheter att för varje variabel identifiera samtliga belägg och kategorisera dem som normenliga eller icke-normenliga. Fördelarna med detta tillvägagångssätt när det gäller möjligheten att undersöka variationen inom och mellan texter måste ställas i relation till de problem som uppstår t.ex. när den icke-normenliga varianten förekommer endast sporadiskt eller i en begränsad del av materialet, vilket är fallet med t.ex. dubbeltecknade vokaler (v3), eller om varianten är lexikaliserad till ett fåtal ord, vilket är fallet med t.ex. <h> som kvantitetsmarkör (v2). Jag har därför valt att först identifiera och räkna enbart de icke-normenliga beläggen på varje variabel för varje decennium. Med denna metod kan man utan orimligt stor arbetsmängd dels följa med i vilken takt icke-normenliga varianter utmönstras ur materialet, dels entydigt avgöra när ortografin i textutdragen följer 1801 års norm, eftersom sådana texter ju saknar icke-normenliga belägg. Därefter har jag jämfört tidpunkten för när icke-normenliga varianter inte längre går att belägga i det finländska materialet med motsvarande tidpunkter för svenskan i allmänhet, enligt de uppgifter som står att få i forskningslitteraturen. I nästa steg har jag valt ut variablerna 9, 11, 17 och 18, vars höga frekvens möjliggjort kvantifiering. För dessa variabler har jag identifierat samtliga belägg och räknat ut den procentuella andelen normenliga belägg per decennium för att få en bild av den textinterna variationens karaktär. Avslutningsvis har jag jämfört texterna enligt genretillhörighet.

Även om analysen ger en heltäckande bild av textutdragets ortografi kan texterna uppvisa ortografiska egenheter som faller utanför undersökningens räckvidd. Användningen av diakritiska tecken undersöks inte och stavningen av lånord kan avvika från 1801 års norm utan att det ger utslag på en variabel, t.ex. om normenligt <profet> stavas <propet>. För de flesta texter finns det därför en samling ord, sällan dock mer än en handfull, som avviker från 1801 års norm utan att det syns i statistiken.

4 Resultat

4.1 Utmönstringen av icke-normenliga varianter

Den första forskningsfrågan var om de finländska texternas ortografi standardiserades under den undersökta perioden. I tabell 2 presenteras totalantalet icke-normenliga belägg per decennium.¹⁰

Tabell 2. Totalantalet belägg (N) på icke-normenliga varianter per decennium.

	1720	1730	1740	1750	1760	1770	1780	1790	1800	1810	1820
N	355	310	328	257	279	187	167	193	20	48	6

Som framgår av tabellen sjunker antalet icke-normenliga belägg med ungefär hälften från 1720- till 1770-talet. En plåtå inträder för återstoden av 1700-talet, vilken sammanfaller med den period av ortografisk stabilitet som inföll efter utgivningen av Sahlstedts ordbok (Lindroth 1978:601). I början av 1800-talet minskar antalet icke-normenliga belägg kraftigt, vilket i sin tur sammanfaller med att 1801 års norm etablerades genom utgivningen av Leopold (1801). I texterna från 1820-talet förekommer ytterst få icke-normenliga varianter. Således följer texterna från 1800-talet, i synnerhet texterna från 1820-talet, 1801 års norm i mycket hög grad. I diagram 1 presenteras utvecklingen i form av antalet icke-normenliga varianter per 100 ord:

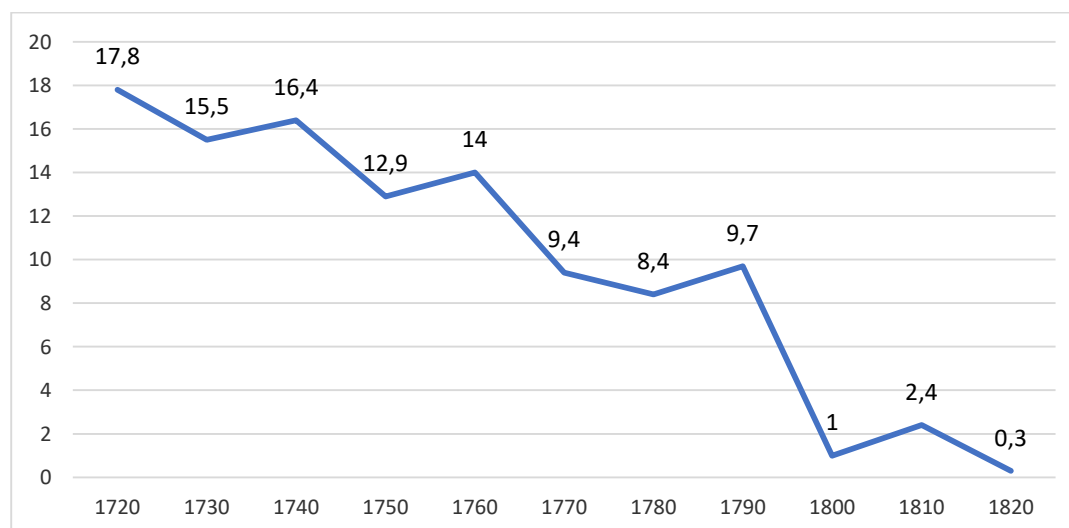

Diagram 1. Genomsnittligt antal icke-normenliga varianter per 100 ord per decennium.

¹⁰ De icke-normenliga varianternas distribution i de enskilda texterna redovisas i bilaga 1.

Den andra forskningsfrågan var om den ortografiska utvecklingen i de finländska texterna följde den allmänsvenska utvecklingen. Svaret på den frågan erhålls genom att fördela de icke-normenliga varianterna på de 22 analysvariablerna och se vid vilken tidpunkt icke-normenliga varianter inte längre är belagda i materialet (tabell 3).

Tabell 3. De icke-normenliga beläggen fördelade på 22 variabler per decennium.

	EXEMPEL	1720	1730	1740	1750	1760	1770	1780	1790	1800	1810	1820
v1	<i>uth, gudh</i>	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
v2	<i>ähra</i>	7	27	4	-	-	-	-	-	-	-	-
v3	<i>steen</i>	9	13	8	1	-	-	-	-	-	-	-
v4	<i>sij</i>	41	21	4	2	-	-	-	-	-	-	-
v5	<i>macht</i>	9	10	11	9	-	-	-	-	-	-	-
v6	<i>skie</i>	8	5	2	4	-	-	-	-	-	-	-
v7	<i>kiäck</i>	13	5	-	6	1	-	-	-	-	-	-
v8	<i>giöra</i>	5	7	11	5	6	-	-	-	-	-	-
v9	<i>thu</i>	76	36	69	15	75	-	-	-	-	-	-
v10	<i>sockn</i>	-	-	1	3	1	-	1	1	-	-	-
v11	<i>biuda</i>	29	37	46	15	16	3	-	2	-	-	-
v12	<i>sedt</i>	8	3	6	1	2	10	3	-	-	-	-
v13	<i>frögd</i>	6	5	10	4	5	2	1	6	-	-	-
v14	<i>folck</i>	14	8	17	24	4	6	1	2	-	-	-
v15	<i>änn</i>	1	-	2	1	2	1	1	1	2	-	-
v16	<i>luckt</i>	1	3	2	1	1	5	1	1	3	-	-
v17	<i>til</i>	58	76	91	75	101	97	79	81	-	25	-
v18	<i>alt</i>	35	27	26	60	29	25	40	40	3	14	1
v19	<i>dropar</i>	1	4	3	3	1	-	-	-	1	-	1
v20	<i>där</i>	10	22	13	21	21	26	27	53	6	5	2
v21	<i>jordmon</i>	3	-	2	7	8	6	1	4	1	-	1
v22	<i>magt</i>	-	-	-	-	6	6	12	2	4	4	1
		355	310	328	257	279	187	167	193	20	48	6

Wessén (1958:143–144) konstaterar att <dh> (v1) försvinner vid frihetstidens början ”även i de mest vårdade tryck” och Santesson (1986:71) anger 1730-talet som slutpunkt för användningen av <th> (v1). I detta material förekommer <dh> i formen <gudh> i en lärobok från 1728, medan <th> förekommer i <uth> eller <wth>, självständigt eller som sammansättningsled, i tre texter, varav den yngsta är från 1732. Användningen av <h> som längdmarkör (v2) var enligt Santesson (1986:50–51) inskränkt till några få ord och ifrågasatt av ortograferna vid mitten av 1700-talet. Här påträffas <h>

som längdmarkör i former som <fähr>, <siähl> och <måhl> fram till 1749.¹¹ Vid mitten av 1700-talet hade även dubbeltecknade vokaler (v3), digrafen <ij> (v4) och <cht> som beteckning för /kt/ (v5) blivit ovanliga eller ifrågasatta av ortograferna (Santesson 1986:71–74, 115, 158–161). I detta material påträffas de sista icke-normenliga varianterna av v3, v4 och v5 på 1750-talet. Exempel på dubbeltecknade vokaler i materialet är <roo>, <försyyn> och <haaf> medan digrafen <ij> typiskt förekommer i former som <sij>, <lijf> och <ejj>. Kombinationen <cht> i sin tur har en viss användning på 1750-talet med nio belägg fördelade på nio lexikonord, t.ex. <achtar>, <lychta> och <följachteligen>.

Användningen av <i>/<j> som affriceringsmarkör motarbetades aktivt av boktryckaren Lars Salvius under hans verksamma tid 1742–1773 (Santesson 1986:35, 42, 49). Användningen diskuterades även flitigt av språkforskarna, innan de vid mitten av 1700-talet mer eller mindre enhälligt ställde sig bakom stavningar utan <i>/<j> (Teleman 2002a:132–136). I de finländska texterna uttrangeras dessa varianter under Salvius verksamma tid. Varianten <ski> (v6) försvinner på 1750-talet (de sista beläggen är <skjöta>, <renskjötsel>, <skiöna> och <skiötte>) medan v7 och v8 är belagda i formerna <tilkjänna> respektive <gje>, <gjör> och <gjöra> i en text från 1763. Beläggen på v8 utgörs typiskt av *ge* och *göra* i olika böjningsformer medan beläggen på v7 fördelas över fler lexikonord, t.ex. <kiöpa>, <kjär> och <kiämpa>.

En viktig ortografisk process med tanke på den stora mängden belägg är utmönstringen av initialt <th>/<t> i pronomina (v9). Detta sker på 1760-talet i både detta material och Santessons material (Santesson 1986:114). Det typiska icke-normenliga belägget är *den* i olika böjningsformer, t.ex. <thet> och <the>. I kontrast mot v9 är belägg på inskottsvokal-lösa stavelser (v10) fåtaliga. I denna fråga påverkade Salvius både bruket och opinionen (Santesson 1986:81) men traditionen var uppenbarligen stark. I detta material är formerna <vatn> och <tekn> belagda så pass sent som 1789 respektive 1792. Texten från 1792 förefaller dock vara allmänt konservativ eftersom den även innehåller beläggen <glädie> och <sielfwe> på <i> i konsonantisk position (v11). Bortsett från dessa belägg förekommer konsonantiskt <i> sista gången i formen <siäl> i en text från 1773, vilket står i samklang med den allmänsvenska utvecklingen. Salvius valde nämligen <j> framför <i> i konsonantisk position, och även språkforskarna bestämde under 1700-talets andra hälft att /j/ i ord som *bjuda* och *ej* i egenskap av konsonant skulle stavas <j> och inte <i> (Santesson 1986:96, 103).

¹¹ Texten från 1732 av Johan Forstein har hela 13 belägg på variabeln, samtliga dock antingen <ehr> eller <ehrt>.

För återstoden av variablerna fastslogs normen först i Leopold (1801). De sista beläggen på supinum-*<dt>* (v12) i detta material är *<trodt>* och *<ansedt>* i en text från 1789, men variabeln är sparsamt belagd. Användningen av *<gd>* för /jd/ (v13) hade en stark position i skriftspråket under hela 1700-talet (Wessén 1958:76) och även här förekommer former som *<frögd>*, *<högd>* och *<negden>* t.o.m. in på 1790-talet, tills de försvinner efter etableringen av 1801 års norm.

Av de återstående nio variablerna omfattar sex dubbel- och enkelteckning av konsonantgrafem. Icke-normenliga dubbelteckningar av konsonantgrafem (v14, v15, v16) utmönstras ur materialet strax före eller efter sekelskiftet. Dubbelteckning efter annat konsonantgrafem (v14) som i *<dyrcka>*, *<kalckgrus>* och *<säncker>* blir mindre vanlig på 1760-talet med ett sista belägg 1794. Dubbeltecknat *<n>* (v15) är överlag ovanligt, sista belägget *<innom>* är från 1805. Inte heller dubbelteckning före annat konsonantgrafem (v16) som i *<offta>*, *<förfäckta>* och *<mulltna>* är en frekvent kategori. Sista belägget *<alldrig>* är från 1805.

Icke-normenliga enkelteckningar av konsonantgrafem (v17, v18, v19) utmönstrades genast efter sekelskiftet. För v17 minskar antalet icke-normenliga belägg radikalt i ord som *<til>*, *<at>*, *<et>* och *<up>*. Detsamma gäller v18, även om en svag tendens att bevara enkelteckning före morfemgräns levde kvar. Typiska belägg på v18 är *<uplyst>*, *<tilwuxit>*, *<alt>* och *<knap>*. Belägg på v19 förekommer knappt alls i materialet, vilket stöder Santesson's (1986:168) konstaterande att långa konsonanter på 1700-talet vanligtvis dubbeltecknades mellan vokaler. De sista beläggen *<deta>* och *<skifern>* är från 1805 respektive 1828.

Distributionen av *<e>* och *<ä>* (v20) anpassar sig förhållandevis väl till 1801 års norm, vilket i detta material bl.a. syns i att stavningen av en del vanliga ord som *där*, *jämn* och *mest* övergår från stavning med *<ä>* till *<e>*. Belägg på icke-normenliga varianter av *<o>* och *<å>* (v21) som i *<rimfråst>*, *<tolamod>* och *<jordmon>* är fåtaliga men tendensen är även här en anpassning till 1801 års norm. Variabel 22 uppvisar avslutningsvis ett intressant beteende eftersom icke-normenliga belägg som *<fugt>*, *<pragt>* och framför allt *<magt>* påträffas först från och med 1760-talet. Det är möjligt att bruket att teckna /kt/ ändrades i mitten av 1700-talet och att stavningar med *<gt>* blev vanligare, innan de i Leopold (1801) fick formen *<kt>*. De knapphändiga reglerna i Leopold (1801:144) om hur /kt/ borde stavas har dock inte räckt till för att omgående reglera bruket. Ett exempel på detta är promotionsdikten av Michaël Choraëus från 1802. Choraëus följer 1801 års norm vad final dubbelteckning av konsonantgrafem beträffar (v17, v18) men inte vad användningen av *<gt>* för /kt/ (v22) beträffar. I Choraëus text förekommer därför formerna *<ägta>*, *<flägt>* och *<magter>*.

Utvecklingen i materialet kan sammanfattas i tre steg:

1. Före 1770 utmönstrades överflödigt användning av <h>, markering av längd på vokalgrafemet, varianterna <ij> och <cht>, affriceringsmarkörerna <i> och <j>, pronomina ord med initialt <t>/<th> samt konsonantiskt <i>.
2. Under 1700-talets tre sista decennier var ortografin relativt enhetlig och avvek från 1801 års norm i följande avseenden: (i) enkel- och dubbelteckning av konsonantgrafem; (ii) distributionen av <e>, <ä>, <o> och <å>; (iii) användningen av <gd> för /jd/; (iv) användningen av <dt> som supinumform; (v) användningen av <gt> för att teckna /kt/.
3. Efter sekelskiftet 1800 anpassade sig ortografin även i dessa avseenden till 1801 års norm, med viss fördröjning för v22. För v17, v18 och v20 var anpassningen emellertid omedelbar och genomgående, vilket är den viktigaste orsaken till att antalet icke-normenliga belägg minskar kraftigt efter sekelskiftet.

4.2 Den textinterna variationen

För att få en klarare bild av hur en variant utmönstrades har procentandelen normenliga varianter per decennium räknats ut för de fyra frekventa variablerna *thu/tu* ~ *du* (v9), *biuda* ~ *bjuda* (v11), *til* ~ *till* (v17) och *alt* ~ *allt* (v18). För v17 har undersökningen endast inkluderat formord som *ett*, *sitt*, *upp*, *till*, *att* samt presensformerna av *skola* och *vilja*, eftersom det är i dessa ord som normen ändrades i Leopold (1801). Se tabell 4.¹²

För v9 används i regel en av varianterna konsekvent i en text. Varianten <t>/<th> förekommer ofta i religiösa texter men även i t.ex. en promotionsdikt från 1748. Efter 1760-talet används dock endast normenligt <d>. För v11 sammanfaller utmönstringen av konsonantiskt <i> med Salvius verksamhet 1742–1773. Utvecklingen tar fart på 1750-talet och två decennier senare är <i> i princip utkonkurrerat av <j>. För v17 är resultatet drastiskt. I endast en dryg femtedel av fallen är finala konsonantgrafem i formord dubbeltecknade på 1790-talet, medan samtliga belägg är dubbeltecknade decenniet därefter. Denna omedelbara anpassning till 1801 års norm kan åskådliggöras genom en jämförelse mellan två promotionsdikter som trycktes strax före och efter sekelskiftet. I Mikael Franzéns promotionsdikt från 1798 förekommer ett enda formord med dubbeltecknad final konsonant <oss>, medan samtliga dylika formord är dubbeltecknade i Michaël Choraes promotionsdikt från

¹² Resultatet i sin helhet finns i bilaga 2.

1802. Återkomsten av enkeltecknade konsonantgrafem i ord som <til> och <at> på 1810-talet beror på att den religiösa texten av Jacobus Bonsdorff inte genomgående följer 1801 års norm. Detta kan i sin tur bero på att verket utgör tredje delen av en predikoserie vars första del utkom 1799, och en över hela verket konsekvent ortografi kan ha eftersträvat. Även för v18 sker en omedelbar anpassning till 1801 års norm. Denna variabel är dock mer komplex eftersom den innefattar såväl sammansättningar (*tillstånd*, *straffbar*) som avledningar (*teckna*) och böjningar (*allt*). Tendensen att enkelteckna förledens/stammens finala konsonantgrafem varierar därför beroende på förledens/stammens karaktär.

Tabell 4. Totalantalet belägg (Tot) på fyra variabler, antalet normenliga utfall (No) samt procentuell andel normenliga utfall (%).

	<i>thu/tu ~ du, v9</i>			<i>biuda ~ bjuda, v11</i>			<i>til ~ till, v17</i>			<i>alt ~ allt, v18</i>		
	Tot	No	%	Tot	No	%	Tot	No	%	Tot	No	%
1720	115	39	34	39	12	31	91	33	36	45	10	22
1730	130	94	72	56	19	34	118	43	36	36	9	25
1740	141	72	51	72	26	36	102	11	11	48	22	46
1750	97	82	85	55	40	73	96	23	24	94	34	35
1760	141	66	47	93	77	83	118	19	16	47	23	49
1770	140	140	100	61	58	95	130	35	27	51	26	51
1780	137	137	100	59	59	100	95	17	18	74	36	49
1790	121	121	100	53	51	96	100	21	21	69	29	42
1800	147	147	100	72	72	100	101	101	100	55	52	95
1810	116	116	100	81	81	100	108	84	78	67	53	79
1820	111	111	100	74	74	100	75	75	100	70	69	99

4.3 Den genrerelaterade variationen

Variationen mellan genrer kan av utrymmesskäl endast behandlas ytligt här. För att få en övergripande bild av eventuell variation har jag för varje decennium jämfört antalet icke-normenliga belägg per genre. Genrerna är religiös prosa, vetenskaplig prosa och poesi, och varje genre representeras av en text per decennium. Jag har således bortsett från ett verk per decennium och valt bort det yngre verket i de fall det funnits två verk av samma genre att välja mellan för ett decennium.

Resultatet presenteras i diagram 2. Den religiösa prosan har fram till 1770-talet fler icke-normenliga belägg än de andra genrerna. Det stora antalet icke-normenliga belägg på 1760-talet förklaras av att texten av Anders Wetterblad från 1766 har en osedvanligt hög frekvens pronomen med inledande <th> eller <t>. När även den religiösa prosan övergick till <d> i dessa ord, kanske som en följd av utgivningen av Sahlstedt (1773), är skillnaden till de andra

genrerna inte stor. De poetiska texterna har för de flesta decennierna lägst antal icke-normenliga belägg, medan de vetenskapliga oftast placerar sig mellan de religiösa och poetiska texterna.

Vad denna skillnad beror på kan man i detta sammanhang endast spekulera om. De religiösa texternas konservatism kan bero på att författarna var präster som i större utsträckning än andra använde 1703 års bibel som norm, medan promotionsdikternas relativt sett moderna ortografi kanske kan förklaras med att författarna var språkmedvetna och retoriskt erfarna lärare vid akademien, lyhörda för förändringstendenser i sin samtid. Genrerelaterad variation förekommer således i materialet, men resultatet måste tolkas med försiktighet eftersom varje genre är representerad av endast ett verk per decennium.

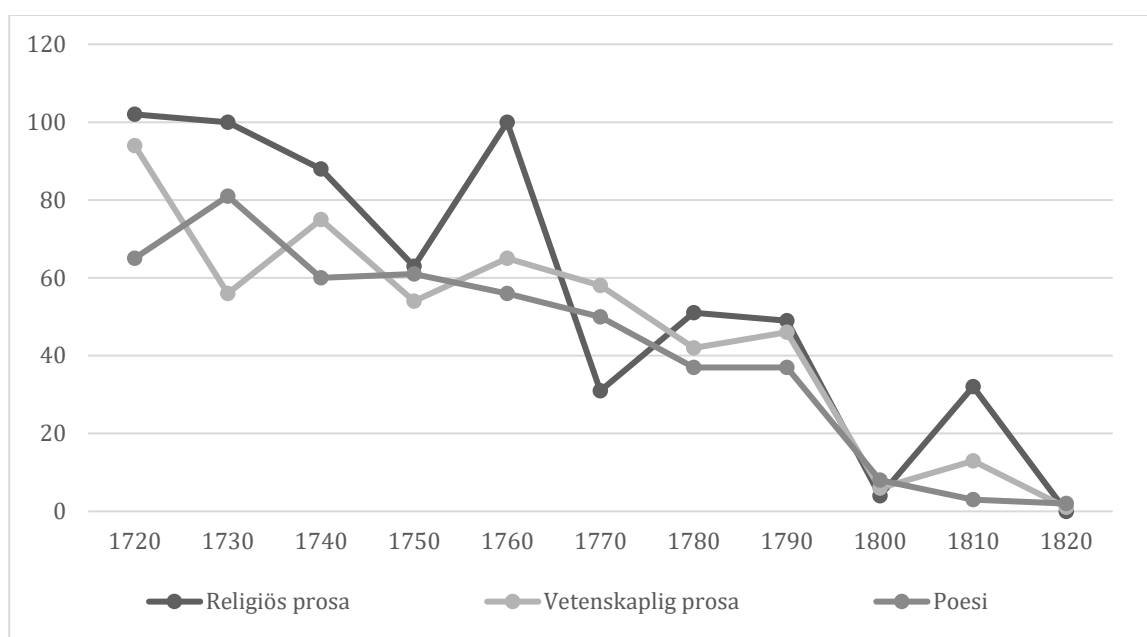

Diagram 2. Antalet icke-normenliga belägg per decennium för tre genrer.

Som sista undersökning har jag räknat ut den procentuella andelen normenliga varianter för v9, v11 och v17 i de tre genrerna under den tid variation förekom för respektive variabel. Den vetenskapliga prosan representeras här av enbart dissertationer, varför 1720- och 1730-talet inte ingår i undersökningen. För v9 är undersökningsperioden således 1740- till 1760-talet, för v11 1740- till 1770-talet och för v17 1740- till 1790-talet.

Resultatet presenteras i tabell 5. Som framkommer i tabellen är pronomen och adverb med <t> eller <th> (v9) utmärkande för religiösa texter.¹³ För v17 kan konstateras att andelen dubbeltecknade finala konsonanter i formord är cirka dubbelt så hög i de religiösa texterna jämfört med dissertationerna och

¹³ Skillnaden är signifikant: $X^2 = 188,09$; $df = 2$; $p > 0,001$.

de poetiska skrifterna.¹⁴ Det är dock möjligt att denna skillnad beror på att de religiösa texterna, som vanligtvis utgörs av predikningar avsedda att inkludera åhörarna, har högre andel pronomen med typiskt dubbeltecknad konsonant. Pronomenet *oss* är ett sådant pronomen. Det är vanligt i t.ex. texten av Johannes Westzynthius från 1773 och stavas i frakturskrift med en digraf. Denna har tolkats som en dubbeltecknad konsonant eftersom författaren haft valet att stava ordet med enkel konsonant. Distributionen av <i> och <j> (v11) verkar slutligen inte påverkas av textens genre.

Tabell 5. Procentuell andel normenlig variant för v9, v11 och v17 i tre genrer.

	v9			v11			v17		
	Totalt	<d>	%	Totalt	<j>	%	Totalt	<KK>	%
Religiös pr.	121	10	8	63	46	73	166	54	33
Vetensk. pr.	127	114	90	84	67	80	242	38	16
Poesi	131	96	73	134	88	66	214	30	14

5 Diskussion

Undersökningen har belyst ett tidigare outforskat område i den finländska svenskans historia och utmynnat i två centrala resultat. För det första var de finländska texternas ortografi standardiserad i början av 1800-talet, för det andra följde texternas ortografiska utveckling under 1700-talet och tidigt 1800-tal det allmänsvenska mönstret.

Att utvecklingen i materialet så nära ansluter sig till det som jag i brist på bättre benämning har kallat för allmänsvensk utveckling kan med tanke på 1700-talets kommunikationer betraktas som överraskande. Ur ett annat perspektiv kan resultatet emellertid betraktas som förväntat, eftersom ett vetenskapligt samfund som akademien i Åbo under upplysningstiden kan förmodas ha haft större potential och vilja att tillägna sig språkliga novationer än andra kretsar. Detta anknyter till frågan om huruvida Åbo var kulturellt isolerat under 1700-talet. Den gemensamma ortografiska utvecklingen i det som idag är Sverige och Finland förutsätter enligt den i 2.2 presenterade modellen att part B, Åbo, utan större dröjsmål adopterade de ortografiska novationer som part A, Stockholm, introducerade. Eftersom de ortografiska novationerna spreds via sociala interaktioner måste en kontinuerlig och tät kontakt mellan Stockholms och Åbos bildade skikt ha förelegat. Detta stöder Lomans (1998:166–167) och Ahlbäcks (1971:29) karaktärisering av

¹⁴ Skillnaden är signifikant: $X^2 = 24,16$; $df = 2$; $p > 0,001$.

kontakterna mellan Stockholms och Åbos bildade klasser som livliga och täta under denna tidsperiod. Det är även möjligt att benägenheten att adoptera ortografiska novationer förstärktes av att standardiseringsprocessen pågick samtidigt som akademien i Åbo befann sig i en produktiv fas, stimulerad av upplysningens vurm för samhällsnyttig forskning (Lindroth 1978:38–40). Under denna tid betraktades språket som ”en naturtillgång att i polerat och förädlat skick begagnas i den upplysta propagandan för vetenskaper och hushållsrön” (ibid.:597), och i Åbo var intresset för att använda svenskan som vetenskapsspråk högre än vid de andra svenska universiteten. Så var andelen dissertationer på svenska vid akademien i Åbo under frihetstiden 12,7 procent medan motsvarande andel för Lund och Uppsala var 4,1 respektive 1,7 procent (af Hällström-Reijonen & Thylin-Klaus 2019:153).¹⁵ Detta kan ha tagit sig uttryck i en strävan efter att bidra till utvecklingen av en modern och enhetlig ortografi. I vilket fall som helst kom väsentliga delar av Finlands intelligentia via studier och arbete vid akademien i kontakt med en för sin tid modern ortografi och med en situation där svenskan i relativt sett hög grad användes som vetenskapsspråk. Akademien i Åbo kan därför ses som ett instrument genom vilket standardspråket implementerades i riket. I början av 1800-talet nåddes en kulmen i de västeuropeiska staternas försök att genom språkakademier och utbildningsinstitutioner kodifiera och implementera standardspråk inom sina riken (Rutten & Vosters 2021:75–77). Samspelet mellan Vetenskapsakademien, Svenska Akademien och Kungliga Akademien i Åbo kan ses som ett exempel på detta, inte minst eftersom vissa av professorerna vid Kungliga Akademien i Åbo samtidigt var ledamöter i Vetenskapsakademien och Svenska Akademien.¹⁶

I sin isolationshypotes såg Nordenstreng (1902) en förklaring till att så många finländska språkliga särdrag – finlandismer – hade utvecklats redan på 1700-talet och att svenskan i Sverige och Finland därför hade divergerat före riksdelen 1809, dvs. tidigare än man vanligtvis antog. Att kontakterna mellan Åbo och Stockholm av allt att döma var täta under 1700-talet behöver dock inte utesluta att finlandismer utvecklades samtidigt.¹⁷ Enligt Teleman (2007) utvecklades språket på olika sätt i olika samhällsgrupper under nysvensk tid. På landsbygden pågick en dialektplitringsprocess fram till

¹⁵ Se även Lilius (2000:275–276).

¹⁶ Exempel på professorer vid Akademien i Åbo som var ledamöter i Kungliga Vetenskapsakademien är Herman Spöring (1701–1747), Carl Fredrik Mennander (1712–1786), Pehr Kalm (1716–1779), Pehr Adrian Gadd (1727–1797) och Johan Gadolin (1760–1852). Frans Michael Franzén (1772–1847) var professor och samtidigt ledamot i Svenska Akademien.

¹⁷ Även t.ex. Lehti-Eklund (2007:15) konstaterar att finlandismer hade utvecklats före 1809.

1800-talet och bland städernas lägre klasser utvecklades samtidigt lokalt präglade stadsmål (ibid.:183, 185).¹⁸ Bland städernas högre skikt utjämnades däremot de regionala språkliga skillnaderna som en följd av överregionala sociala kontakter och umgänge med skriftspråket (ibid.:185). Åbotexternas ortografiska anpassning till den allmänsvenska utvecklingen under 1700- och det tidiga 1800-talet kan ses som ett skriftspråkligt uttryck för denna konvergens. Lokala språkdrag kunde sedan adopteras av de högre samhällsklasserna i enlighet med tidens konversationsideal. En bildad person förväntades behärska en bred stilistisk repertoar – allt från en offentlig skriftspråksnära stil till en ledigare privat umgängesstil, som kunde innehålla lokala drag (Widmark 1991:158, 162). Om Åbos bildade skikt i tal och skrift rörde sig mellan en tämligen neutral varietet och en intimare umgängesvarietet som stod det stockholmska umgängesspråket nära men var färgad av ord och uttryck med hemvist i lokal dialekt och finska, var det således ett uttryck för ett naturligt språkligt beteende (Ahlbäck 1971:27–29; af Hällström-Reijonen 2019:294–295; Widmark 1991:188–190).

Undersökningen kan fungera som en utgångspunkt för framtida forskning om ortografin under denna tid. Samtliga variabler borde undersökas närmare ur olika synvinklar, t.ex. i ett större material från kortare tidsperioder och med hjälp av mer finkorniga analyskategorier. En till synes enkel variabel som v17 kunde delas in i underkategorier som artiklar, pronomen, prepositioner, adverb, hjälpverb, innehållsord och infinitivmärke. Andra variabler som v2 och v10 borde undersökas på lexemnivå, där endast ord där den icke-normenliga varianten kan förekomma undersöks i ett större material. För v11 kunde man ta i beaktande att variantvalet kan styras av bokstavens position i ordet, dvs. om <i> eller <j> står efter konsonantgrafem (*bjuda*), mellan två vokaler (*nöje*) eller finalt (*ej*). Det är naturligtvis också möjligt att icke-normenliga varianter kan påträffas efter den tidpunkt vid vilken de uttrangerats i denna undersökning, om fler texter eller längre passager ur enskilda texter undersöks. Variationen mellan genrer kunde också undersökas noggrannare för att t.ex. se i vilken mån 1703 års bibel utgjorde norm. Texternas förhållande till olika normförslag som presenterades under 1700-talet kunde också undersökas. Varför blev t.ex. stavningar med <gt> i ord som <magt> vanliga i mitten av 1700-talet? Vilken effekt på bruket hade Sahlstedts ordbok 1773? En intressant aspekt är även variationen inom enskilda texter. Finns det en skillnad mellan texttyper med avseende på hur kategorisk distributionen av varianterna är? Finns det en skillnad mellan variabler i detta avseende, vilket t.ex. verkar vara fallet för distributionen av initialt <th>/<t> i pronomina ord? Andra intressanta frågor är om det finns en ortografisk

¹⁸ I Finland pågick dialektsplittringen ända till sekelskiftet 1800/1900 (Ivars 2015:48–49).

skillnad mellan handskrivna och tryckta texter av samma skribent, en fråga som eventuellt kunde belysa tryckeriets roll i processen. Även texter från andra tryckerier i såväl västra som östra riksdelen borde undersökas för att denna undersöknings resultat skall framstå i klarast möjliga dager.

Avslutningsvis borde även utvecklingen i tryckta finländska texter från det övriga 1800-talet undersökas, eftersom det finns tecken på att normen i vissa avseenden var oklar. Freudenthal (1868) kritiserar t.ex. sina landsmäns varierande användning av <å>, <o>, <e> och <ä>, och stavningen i Topelius noveller varierar t.o.m. inom samma verk (Forssell 2020). Undersökningar av hur effektivt 1801 års norm implementerades i Finland över en längre tidsperiod vore således motiverade.

Litteratur

- Ahlbäck, Olov (1971). *Svenskan i Finland*. Stockholm: Läromedelsförlagen.
- Almqvist, Carl Jonas Love (1829) [1971]. *Svensk Rättstafnings-Lära*. Faximil av originalutgåva. Stockholm: Rediviva.
- Alvin, Ragnar (1914). *Abraham Sahlstedt. En litterär mångfrestare*. Lund.
- Anderson, Benedict (1993). *Den föreställda gemenskapen*. Göteborg: Daidalos.
- Cooper, Robert L. (1979). Language planning, language spread and language change. I: Alatis, James E. och Tucker, G. Richard (red.). *Language in public life*. Washington DC: Georgetown University Press. S. 23–50.
- Dalin, Anders Fredrik (1850–1853). *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm.
- Forssell, Pia (2020). Inledning. I: Movall, Anna och Scholz, Jörgen (utg.). *Noveller och kortprosa. Zacharias Topelius Skrifter VI*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-7946-1606293368>.
- Freudenthal, Axel Olof (1868). *Om svensk språkkunskap: särdeles med afseende på Finland*. Helsingfors.
- Gardberg, Carl-Rudolf (1957). *Boktrycket i Finland: [2] från freden i Nystad till Åbo brand*. Helsingfors: Helsingfors grafiska klubb.
- Haugen, Einar (1972) [1966]. Dialect, language, nation. I: Dil, Anwar S. (red.). *The ecology of language: essays*. Stanford: Stanford University Press. S. 237–264.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta (2019). Finländsk standardsvenska. I: Tandefelt, Marika (red.). *Finländsk svenska från medeltid till 1860*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 291–315.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta & Thylin-Klaus, Jennica (2019). Akademiskt skrivande i 1700-talets Åbo. I: Tandefelt, Marika (red.). *Finländsk svenska från medeltid till 1860*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 147–168.
- Ivars, Ann-Marie (2015). *Dialekter och småstadsspråk*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Klemming, Gustaf Edvard (1871). *Försök till historia om Sveriges boktryckerier*. Stockholm: Norstedt.
- Laine, Tuija (2008). Wald, Peder. I: Knif, Henrik (red.). *Biografiskt lexikon för Finland: [1], svenska tiden*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Lehti-Eklund, Hanna (2007). Svenskan i Finland på 1800-talet: variation mellan dialekter och standard, tal och skrift. I: Wollin, Lars, Saarukka, Anna och Stroh-Wollin, Ulla (red.). *Det moderna genombrottet: också en språkfråga? Föredrag vid nionde sammankomsten för svenska språkets historia, i Åbo 19–20 maj 2006*. Åbo: Åbo Akademi. S. 13–34.
- af Leopold, Carl Gustaf (1801) [2010]. Afhandling om svenska stafsättet. I: Ståhle Sjönell, Barbro, Söderlund, Petra och Santesson, Lillemor (red.). *Samlade skrifter av Carl Gustaf af Leopold*. Förra avdelningen, fjärde delen. Skrifter på prosa 1785–1829. 1. Om svenska språket. Stockholm: Svenska vitterhetssamfundet. S. 43–192.
- Lilius, Pirkko (2000). Om den svenska vetenskapliga stilens framväxt vid akademien i Åbo under 1700-talet. I: Edlund, Lars-Erik (utg.). *Studier i svensk språkhistoria 5: förhandlingar vid femte sammankomsten för svenska språkets historia, Umeå 20–22 november 1997*. Umeå. S. 274–286.
- Lindroth, Sten (1978). *Svensk lärdomshistoria: [3] frihetstiden*. Stockholm: Norstedt.
- Loman, Bengt (1986). ”En inrättning, ägnad endast til Språkets förbättring”. I: Allén, Sture, Loman, Bengt och Sigurd, Bengt. *Svenska Akademien och svenska språket: tre studier*. Stockholm: Norstedt. S. 1–141.
- Loman, Bengt (1998) [1981]. Om svenskan i Finland. I: Harling-Kranck, Gunilla och Mara, Johanna (utg.). *Från Pyttis till Nedervetil: tjugonio prov på dialekter i Nyland, Åboland, Åland och Österbotten*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 161–175.
- Milroy, James & Milroy, Lesley (2012). *Authority in language: investigating standard English*. Taylor & Francis group. Doi: <https://doi.org/10.4324/9780203124666>.
- Nordenstreng, Rolf (1902). Finländsk svenska på 1700-talet. *Förhandlingar och uppsatser*, nr 16. SSLS 56. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 20–84.
- Rutten, Gijsbert & Vosters, Rik (2021). Language standardization ’from above’. I: Ayres-Bennett, Wendy och Bellamy, John (red.). *The Cambridge handbook of language standardization*. S. 65–92.
- Sahlstedt, Abraham (1773). *Swensk ordbok med latinsk uttolkning*. Stockholm.
- Santesson, Lillemor (1986). *Tryckt hos Salvius: en undersökning om språkvården på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, Ulf (2002a). *Ära, rikedom och reda: svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid*. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts ordbok.
- Teleman, Ulf (2002b). Veta och vilja: om ortografer och grammatiker som språkvårdare under svenskt 1600- och 1700-tal. *Folkmålsstudier*, nr 41. S. 35–54.
- Teleman, Ulf (2003). *Tradis och funkis: svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts ordbok.
- Teleman, Ulf (2007). Svensk talspråkshistoria: tempo och riktning. I: Elmevik, Lennart (red.). *Nya perspektiv inom nordisk språkhistoria: föredrag hållna vid ett symposium i Uppsala 20–22 januari 2006*. Uppsala: Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. S. 161–188.
- Teleman, Ulf (2019). *Svensk ortografihistoria: från 1200-tal till 1700-tal*. <https://lup.lub.lu.se/record/db62714e-ac4f-402c-a2ad-f843bfab50a8>.
- Wessén, Elias (1958). *Svensk språkhistoria: [1] ljudlära och ordböjningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Widmark, Gun (1991). Boksvenska och talsvenska. Om språkarter i nysvenskt talspråk. *Språk och stil*, nr 1. S. 158–198.

Bilagor

Bilaga 1

Tabell 6. Antalet icke-normenliga belägg (N) på 22 variabler i utdrag från 44 finländska texter.

			<i>uth</i>	<i>Vh</i>	<i>VV</i>	<i>ij</i>	<i>cht</i>	<i>skie</i>	<i>kiä</i>	<i>giö</i>	<i>thu</i>	<i>ckn</i>	<i>biu</i>	<i>dt</i>	<i>gd</i>	<i>lck</i>	<i>änn</i>	<i>ckt</i>	<i>til</i>	<i>alt</i>	<i>-K-</i>	<i>där</i>	<i>o/å</i>	<i>gt</i>
Text	År	N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Ban	1723	94		5	4	25	2	3	1	1	4		12	2		7			17	8		2	1	
Hac	1726	65				8	2	4	2	1			11	2	3	2	1	1	13	10		5		
Lau	1728	94	13	1	5	8	3			1	31		2	2		2			15	8	1	2		
Fah	1728	102	8	1			2	1	10	2	41		4	2	3	3			13	9		1	2	
For	1732	81	1	16	1	1		1		1	3		17	1	2				24	7	2	4		
Tam	1733	100		3	11	19	5			4	19		11		2	2		3	4	8	1	8		
Spö	1737	56		6			2	1		1	2		6	1		3			18	8	1	7		
Hus	1738	73		2	1	1	3	3	5	1	12		3	1	1	3			30	4		3		
Mon	1740	88		3			5				35		9	3	2	1		1	16	6	1	4	2	
Men	1745	60			5	3				5			10	1	6	4			16	8	1	1		
Ape	1748	105					3	2		6	34		17	1	1	4	1		29	4		4		
Rei	1749	75		1	3	1	3					1	10	1	1	8	2	1	30	8	1	4		
For	1751	61				1	4	1		4	1	1	8		2	4			13	17		4	1	
Chy	1752	54			1			2	1	1		1		1	2	1	1		17	13	2	6	5	
Sir	1755	63				1	2	1	3		14		6			4		1	14	12		4	1	
Weg	1758	79					3		2			1	1			15			31	18	1	7		
Inb	1762	65									13	1	4		1	4			21	8		9	1	3
Deu	1763	56							1	6			4	1					25	11		6	2	
Wet	1766	100									62		1	1					24	7		3	1	1
Por	1769	58											7		4		2	1	31	3	1	3	4	2

			<i>uth</i>	<i>Vh</i>	<i>VV</i>	<i>ij</i>	<i>cht</i>	<i>skie</i>	<i>kiä</i>	<i>giö</i>	<i>thu</i>	<i>ckn</i>	<i>biu</i>	<i>dt</i>	<i>gd</i>	<i>lck</i>	<i>änn</i>	<i>ckt</i>	<i>til</i>	<i>alt</i>	-K-	<i>där</i>	<i>o/å</i>	<i>gt</i>
Text	År	N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Sol	1773	58											2						37	10		8	1	
Wes	1773	31										1				4			21	2		2		1
Est	1778	48													2	2		2	19	12		3	3	5
Ten	1778	50												10				1	3	20	1		13	2
Caj	1782	42																	25	10		6	1	
Tid	1782	37												1				1	22	2		7		4
Ros	1784	51													1	1	1		17	14		11		6
Gan	1789	37										1		2					15	14		3		2
Ign	1792	49										1	2		1	1			22	15		1	1	5
Buc	1792	46													5				10	12		18	1	
Bre	1794	61														1		1	16	11		31	1	
Fra	1798	37																1	32	3			1	
Cho	1802	7																1	1			2		3
Aej	1805	4																			1	2		1
Cas	1805	6																1	2		2	1		
Gad	1807	3																		1		1	1	
Sne	1811	0																						
Bon	1814	32																	24	7				1
Cos	1815	13																	1	7		4		1
Lin	1815	3																				1		2
Sjö	1823	2																		1		1		
Wal	1826	0																						
Tje	1826	1																				1		
Lut	1828	3																			1		1	1

Bilaga 2

Tabell 7. Antalet icke-normenliga och normenliga varianter samt den procentuella andelen normenliga belägg (%-No) på 4 variabler i 44 texter.

Text	Årtal	v9			v11			v17			v18		
		<th/t>~<d>		%-No	<i>~<j>		%-No	<-K>~<-KK>		%-No	<K->~<KK->		%-No
		th/t	d		i	j		-K	-KK		K-	KK-	
Ban	1723	4	29	88	10	3	30	17	12	41	8	2	20
Hac	1726	0	8	100	11	0	0	13	7	35	10	0	0
Lau	1728	31	1	3	2	1	33	15	6	29	8	4	33
Fah	1728	41	1	2	4	8	67	13	8	38	9	4	31
For	1732	3	14	82	17	4	19	23	1	4	7	3	30
Tam	1733	19	15	44	11	2	15	4	34	90	8	4	33
Spö	1737	2	36	95	6	3	33	18	3	14	8	1	11
Hus	1738	12	29	71	3	10	77	30	5	14	4	1	20
Mon	1740	35	4	10	9	3	25	16	8	33	6	3	33
Men	1745	0	32	100	10	5	33	16	0	0	8	9	53
Ape	1748	34	2	6	17	6	26	29	0	0	4	4	50
Rei	1749	0	34	100	10	12	55	30	3	9	8	6	64
For	1751	1	15	94	8	10	56	12	6	33	17	11	39
Chy	1752	0	28	100	0	6	100	16	11	41	13	9	41
Sir	1755	14	0	0	6	8	57	14	5	26	12	1	8
Weg	1758	0	39	100	1	16	94	31	1	3	18	13	42
Inb	1762	13	13	50	4	15	79	20	2	9	7	5	42
Deu	1763	0	21	100	4	23	85	25	2	7	7	2	22
Wet	1766	62	6	9	1	17	94	23	7	23	7	4	36
Por	1769	0	26	100	7	22	76	31	8	21	3	12	80

		v9				v11				v17				v18		
		<th/t>~<d>				<i>~<j>				<-K>~<-KK>				<K->~<KK->		
Text	Årtal	th/t	d	%-No	i	j	%-No	-K	-KK	%-No	K-	KK-	%-No			
Sol	1773	0	40	100	2	13	87	36	1	3	10	7	41			
Wes	1773	0	42	100	1	18	95	20	20	50	2	4	67			
Est	1778	0	35	100	0	5	100	19	6	24	12	3	20			
Ten	1778	0	23	100	0	22	100	20	8	29	1	12	92			
Caj	1782	0	38	100	0	7	100	25	2	7	8	12	60			
Tid	1782	0	27	100	0	24	100	21	5	19	2	13	87			
Ros	1784	0	29	100	0	14	100	17	6	26	14	6	30			
Gan	1789	0	43	100	0	14	100	15	4	21	14	5	26			
Ign	1792	0	39	100	2	9	82	22	8	27	15	13	46			
Buc	1792	0	27	100	0	4	100	11	2	15	11	5	31			
Bre	1794	0	35	100	0	9	100	16	10	39	11	4	27			
Fra	1798	0	20	100	0	29	100	30	1	3	3	7	70			
Cho	1802	0	44	100	0	23	100	0	18	100	0	7	100			
Aej	1805	0	32	100	0	12	100	0	26	100	0	5	100			
Cas	1805	0	41	100	0	12	100	0	23	100	2	27	93			
Gad	1807	0	30	100	0	25	100	0	34	100	1	13	93			
Sne	1811	0	26	100	0	13	100	0	21	100	0	19	100			
Bon	1814	0	40	100	0	20	100	24	10	29	7	8	53			
Cos	1815	0	27	100	0	11	100	0	40	100	7	17	71			
Lin	1815	0	23	100	0	37	100	0	13	100	0	9	100			
Sjö	1823	0	28	100	0	29	100	0	23	100	1	13	93			
Wal	1826	0	27	100	0	13	100	0	9	100	0	22	100			
Tje	1826	0	24	100	0	9	100	0	22	100	0	21	100			
Lut	1828	0	32	100	0	23	100	0	21	100	0	13	100			

Bilaga 3, material¹**1720-talet**

1723. Gustaf Bange. <i>Til godt giftermåhl, hörer slijkt skriftermåhl...</i> h	Flodström	Bröllopsdikt	F
1726. Alexander Hacks. <i>Dygdenes lön, i lager-krantz grön...</i> h	Flodström	Prom.dikt	F
1728. Olof Laurelius. <i>Trones artiklar, korteligen utaf den helige...</i> s. 3	Flodström	Lärobok	F
1728. Jonas Fahlenius. <i>En christelig lik-predikan öfwer den i...</i> [Kjärleken]	Kämpe	Predikan	F

1730-talet

1732. Johan Forstein. <i>Fägne-dicht, då med hans kongl. maj:ts...</i> ² h	Kämpe	Prom.dikt	F
1733. Henric Tammelin. <i>Klagan med tröst beblandad...</i> h	Kämpe	Predikan	F
1737. Hermann Spöring. <i>Incolatio variolarum...</i> s. 1	Kämpe	Essä	F
1738. Olof Huss. <i>Lagerrådets ursprung och dygd...</i> h	Kämpe	Prom.dikt	F

1740-talet

1740. Eric Monteen. <i>Döds dagen såsom Guds barnas sällaste dag...</i> s. 7	Kämpe	Predikan	F
1745. Carl Fredrik Mennander. <i>Lärdomens nytta och belöning...</i> h	Kämpe	Prom.dikt	F
1748. Ericus Apellöf. <i>Wishetens tredubbla skänck...</i> h	Kämpe	Prom.dikt	F
1749. Israel Reinius. <i>Anmärckningar samlade under en resa...</i> s. 1	Kämpe	Avhandling	F

1750-talet

1751. Johan Forshäll. <i>Wälment fägne-dicht, til ädle och höglärde herrar...</i> h	Merckell	Prom.dikt	F
1752. Samuel Chydenius. <i>Steniga backars upodling.</i> s. 3	Merckell	Avhandling	F
1755. Gabriel Sirelius. <i>Wördsam och ewärdelig åminnelse...</i> s. 3	Merckell	Predikan	F
1758. Johan Wegelius. <i>Tancke försök om Hushållningens hinder...</i> s. 1	Merckell	Avhandling	F

1760-talet

1762. Eric Inberg. <i>Enfaldiga tankar huru trähus...</i> s. 4 [Thet synes]	Frenckell I	Avhandling	F
1763. David Deutsch. <i>Vetenskapernas bidragande til...</i> h	Frenckell I	Prom.dikt	A
1766. Anders Wetterblad. <i>Guds andas arbetande i Herrans plantering...</i> s. 3	Frenckell I	Predikan	F
1769. Georg Henrik Porthan. <i>Fägne-betyg då på hans kongl. höghets...</i> h	Frenckell I	Prom.dikt	A

1770-talet

1773. Abraham Solvin. <i>En kortt afhandling om...</i> s. 3 [Til besynnerliga]	Frenckell I	Avhandling	A
1773. Johannes Westzynthus. <i>Wid contracts-probsten och kyrkoherden...</i> h	Frenckell I	Predikan	F
1778. Johan Estlander. <i>Israelitiska oeconomimens historia...</i> s. 2	Frenckell I	Avhandling	F
1778. Jacob Tengström. <i>Lyck-önskan til de med hans excellence...</i> h	Frenckell I	Prom.dikt	A

1780-talet

1782. Jonas Cajanus. <i>Underrättelse och upmuntran, til potatoes...</i> s. 4	Frenck.Enka	Avhandling	F
1782. Gabriel Tidgren. <i>Lyck-önskan til de med nådig tilståndelse...</i> h	Frenck.Enka	Prom.dikt	A
1784. Isaac Ross. <i>Tankar, om trognas strid och seger...</i> h	Frenck.Enka	Predikan	A
1789. Christfrid Ganander. <i>Mythologia fennica...</i> [Företal]	Frenckell II	Essä	A

¹ Efter verkets titel, som ofta är avbruten, anges var analysen börjat med antingen sidnummer, ”h” (= huvuddelens begynnelse), och/eller den undersökta passagens första ord. Därefter följer uppgifter om tryckare, genre och typsnitt (A = antikva, F = fraktur). Johan Kämpe stavade sitt namn *Kiämpe*, *Kjämpe* och *Kämpe* i de olika verken. Frenckell I = Johan Christopher Frenckell (1719–1779). Frenckell II = Johan Christopher Frenckell (1757–1818). Frenckell & S. = Frenckell II med sonen Johan Christopher Frenckell (1789–1844). Denne blev 1814 delägare i tryckeriet och övertog efter faderns död tryckeriet 1818.

² Forsteins dikt har kompletterats med 24 ord ur följande dikt (Hallenius) i samma tryckalster.

1790-talet

1792. Bengt Jacob Ignatius. <i>Swea folks klagan och tröst...</i> s. 3	Frenckell II	Betraktelse	F
1792. Johan Bucht. <i>Academisk afhandling om Hollola...</i> s. 7 [Om Berg]	Frenckell II	Avhandling	A
1794. Carl Otto Bremer. <i>Chemisk afhandling om flussers...</i> s. 1	Frenckell II	Avhandling	A
1798. Mikael Franzén. <i>Öfver filosofien af det adertonde...</i> h	Frenckell II	Prom.dikt	A

1800-talet

1802. Michaël Choraëus. <i>Menniskans värde: skaldestycke...</i> h	Frenckell II	Prom.dikt	A
1805. Nicolaus Æjmelæus. <i>Personalier öfver prosten i Wasa...</i> s. 7	Frenckell II	Betraktelse	A
1805. Zacharias Castrén. <i>Anmärkingar rörande träd-planteringen.</i> s. 1	Frenckell II	Avhandling	A
1807. Johan Gadolin. <i>Kongl. finska hushållnings-sällskapets...</i> s. 1	Frenckell II	Essä	A

1810-talet

1811. Henric Snellman. <i>Tal vid den högtidlighet, varmed...</i> h	Frenckell II	Högtidstal	A
1814. Jacobus Bonsdorff. <i>Utkast till predikningar öfver...</i> s. 1	Frenckell II	Predikan	F
1815. Gustaf Costiander. <i>Sammandrag af läran om penningar...</i> s. 1	Frenckell & S.	Avhandling	A
1815. Johan Gabriel Linsén. <i>Ungdoms-idealen: skaldestycke...</i> h	Frenckell & S.	Prom.dikt	A

1820-talet

1823. Axel Gabriel Sjöström. <i>Skyddsgudinnorna: skaldestycke...</i> s. 1	Frenckell & S.	Prom.dikt	A
1826. Johan Fredric Wallenius. <i>Sorgetal öfver högstsäl. hans...</i> h	Frenckell & S.	Betraktelse	A
1826. Michaël Tjeder. <i>Tankar om frihet i handel.</i> s. 1	Frenckell & S.	Avhandling	A
1828. Carl Johan Luthström. <i>Minnen av Åbo brand.</i> s. 7	Frenckell & S.	Dikt	A